
Живко Жеков / Jivko Jekov

ОДРИСКИТЕ ВЛАДЕТЕЛИ И ЕЛИНСКИТЕ
НАЕМНИ СТРАТЕЗИ В КРАЯ
НА V — СРЕДАТА IV в. пр. Хр.

*The Odris rulers and the Hellenic hired strategists —
from the end of the 5th century BC to the middle
of the 4th century BC*

During the second half of the latter quarter of the 5th century BC the Odrysian state lapsed into a crisis. The lack of a sufficient number of sources does not allow us to analyze the reasons for which this mighty state, influencing the political processes on the whole Balkan Peninsula, suddenly turned into a secondary political factor. The Odrysian rulers at the end of the 5th century B.C. had considerable difficulties in controlling the Thracian tribes which they had easily controlled in the previous decades, and they even lost their domination over some of the peripheral ones. The problems related to the recruitment of soldiers forced the Odrysian rulers, reining in the end of the 5th century BC, to resort to an unusual way of recruiting soldiers. They began to use the Hellenic recruitment strategists and the hired detachments under their command.

The analysis of the relationship between the hired Hellenic strategists and the Odrysian dynasty shows that they were of a complicated nature. Along with the “hirer-hired” relationship there were also elements of an alliance between the two parties. The ally relationship can be discerned in the marriages between the hired Hellenic strategists and the daughters of the Odrysian dynasts and paradynasts. The use of hired Hellenic detachments was caused by the crisis in the Odrysian state which was not only political but also economic. The crisis led to a severe diminishment of the recruiting capabilities of the Odrysian dynasts and paradynasts, which forced them to look for soldiers outside.

Key words: Odrysian, paradynasts, soldiers, strategists

През втората половина на последната четвърт от V в. пр.Хр. одриската държава изпада в криза¹. Липсата на достатъчно извори не позволява да се анализират причините, поради които тази могъща държава, оказваща влияние върху политическите процеси в целия Балкански полуостров, изведнъж се превръща във второстепенен политически фактор². Владетелите на одрисите, управляващи в края на V в. пр.Хр., трудно успяват да контролират подчинените

в предходните десетилетия тракийски племена, а върху част от периферните дори губят своята доминация.

Причините за кризата вероятно се крият до голяма степен в структурата на одриския държавнополитически модел³. В този модел са заложени едновременно две противоположни начала – централизъм и неговата противоположност децентрализъм. Те се изразяват в едновременното съществуване на върховен владетел с неограничена власт и парадинасти, които му се подчиняват, но до голяма степен са и независими от него. При силни владетели като Терес, Ситалк и Котис I одриският потестативен модел е стабилен и дава възможност на тези владетели за широкомащабна външна политика⁴. Докато при слаби владетели тенденцията е обратна, парадинастите се опитват да получат колкото се може повече самостоятелност. Тази тенденция във финалната си фаза води до превръщането на най-силните парадинасти в самостоятелни владетели.

В ситуацията на криза одриският владетел губи възможността да провежда активна външна политика. Основната причина за това е фактът, че той не е способен да рекрутира големи военни ефективни. Отслабеният контрол върху парадинастите води до отказ от тяхна страна да участват в офанзивни военни кампании, които не са в техен интерес или не обещават лесни победи. В същото време рекрутните възможности на одриските владетели намаляват, защото част от подчинените им тракийски племена отхвърлят тяхната власт. Тези племена престават да изпращат войници в състава на одриските войски.

Проблемите, свързани с вербуването на войници, принуждават одриските владетели, управляващи в края на V в. пр.Хр., да се обърнат към един нетрадиционен за тях способ за набиране на войски. Те започват да използват елински наемни стратегзи и командваните от тях наемни отряди. Началото на този процес е поставено с пристигането в района на Хелеспонта на известния атински авантюрист Алкивиад Велики. След своето завръщане начело на атинския флот, базиран на остров Самос – август 411 г. пр.Хр. Алкивиад предприема серия от военни кампании, в резултат от които атинската доминация в района на Хелеспонта е възстановена⁵. В периода 411–407 г. пр.Хр., когато Алкивиад Велики командва атинския флот, действащ в Егейско море, той влиза в контакти с одриския владетел Амадок/Медок и вероятно опитващият да си възвърне бащините владения парадинаст Севт – син на Месад⁶. Въпреки липсата на преки доказателства, е много вероятно да се предположи като работна хипотеза, че вследствие на тези контакти между Алкивиад и Амадок/Медок е сключен съюз, в резултат от което Алкивиад оказва помощ на одриския владетел срещу непокорните тракийски племена от хинтерланда на Бизантион, а Амадок/Медок му подарява укрепления, разположени по крайбрежието на Пропонтида. Едно от тях е известно – крепостта Бизанта, в която той се оттегля след повторното си напускане на Атина през пролетта на 406 г. пр. Хр⁷. В подкрепа на тази хипотеза е предложението на Алкивиад, отправено към стратегзите, командващи

атинския флот непосредствено преди битката при Есостотамос – 405 г. пр.Хр⁸. Според Диодор той предлага да им осигури помощта на тракийските владетели Медок и Севт⁹. В случая Диодор допуска анахронизъм – в 405 г. пр.Хр. Севт, син на Месад, все още не е независим владетел, а само парадинаст¹⁰. Алкивиад не би си позволил да направи подобно предложение без съгласието на Медок и неговият парадинаст Севт, следователно той се намира в много близки отношения с тракийския владетел и неговият парадинаст.

След оттеглянето си в Тракия Алкивиад събира наемници и с тях започва да воюва срещу траките, които нямат владетели. Тази неясна формулировка не дава възможност за сигурно идентифициране на тракийските племена, с които воюва Алкивиад, но от нея индиректно могат да се извлекат някои податки, които да спомогнат за разкриване на техните етноними. Първото указание е, че те нямат владетели. Второ, Алкивиад воюва с тях, използвайки за изходна база крепостите си около Бизанта. Трето, тези военни кампании на Алкивиад значително облекчават положението еленските апойкии разположени в близост. Комбинирането на тези факти води до извода, че вероятно траките, с които воюва Алкивиад, са тините. След западането мощта на одриската държава те отхвърлят властта на местния одриски парадинаст Месад и започват да нападат близо разположените елински апойкии, сред които водеща роля има Бизантион.

Близките отношения на Алкивиад с Амадок/Медок и парадинаста му Севт в 405 г. пр.Хр. най-вероятно са установени още в периода 411–407 г. пр.Хр., когато Алкивиад командва атинския флот, за което говори фактът, че тракийският владетел му отстъпва Бизанта. В този контекст логично е предположението, че военните операции на Алкивиад срещу траките без владетели са съгласувани с Медок/Амадок и Севт. В тази връзка изборът на тините не е случаен. Алкивиад вероятно насочва атаката си срещу тях по настояване на Севт и Медок, защото Севт иска с помощта на Алкивиад да възстанови властта си над тините. Тази логическа реконструкция дава основание да разгледаме възможността Алкивиад да е нает от Севт, за да му помогне да възстанови властта си над тините. Понеже Севт не разполага с достатъчно финансови ресурси, за да плати на Алкивиад, той му предлага плячката, заловена по време на военните операции срещу тините, да остане за атинския авантюрист. В полза на тази хипотеза е изричното споменаване на Плутарх, че по време на военните си операции срещу траките Алкивиад залавя голяма плячка¹¹. Идентична практика на заплащане Севт, син на Месад, ще се опита да приложи няколко години покъсно и спрямо наемниците на Ксенофонт.

Изложеното по-горе дава основание да се предложи работната хипотеза, че Алкивиад е първият известен елински стратег на служба при одриски владетел, в конкретния случай парадинаст.

Следващият елински стратег на одриска служба, за който в античната наративна традиция се откриват сигурни данни, е атинянинът Ксенофонт. Той

участва в неуспешния опит на Кир Млади да завземе властта в държавата на ахеменидите. След смъртта на Кир Млади в битката при Кунакса – 3 септември 401 г. пр.Хр. оцелелите елински наемници са принудени да се изтеглят обратно на запад. През есента на 400 г. пр.Хр. те пристигат в Бизантион, но по заповед на спартанския хармост на Бизантион Анаксибий са принудени да напуснат полиса¹². В този труден за наемниците момент те решават да започнат преговори тракийския парадинаст Севт, син на Месад, който още преди те да се прехвърлят от Мала Азия в Европа им предлага да ги наеме¹³. От страна на наемниците един от основните преговарящи с траките е Ксенофонт¹⁴. В случая умишлено обект на анализ няма да е обективността на Ксенофонт при описанието на неговата роля в тези събития. Дори и да се приеме тезата, че авторът силно преувеличава своето лично участие, то моделът на отношения, които той описва между Севт и себе си, е показателен за модела, който се следва от тракийските династи и парадинасти при използване на наемни елински стратегии.

Причините за наемането на елински стратегии от одриските династи и парадинсти не могат да се анализират комплексно без запознаване с конкретната ситуация. След смъртта на Ситалк по време на неговата военна кампания срещу трибалите, за владетел на одрисите е провъзгласен Севт I син на Спарадок, който е брат на Ситалк и вероятно за кратко управлява преди него. След Севт I за владетел на одрисите е провъзгласен Амадок/Медок. По време на неговото управление или още в последните години от управлението на Севт I одриската държава изпада в криза. Племената, разположени по периферията на държавата започват да се бунтуват и да отхвърлят властта на своите парадинасти¹⁵. В същото време най-могъщите парадинасти започват да претендират за все по-голяма самостоятелност, а част от тях направо се обявяват за независими владетели. В тази връзка може да се посочи кариерата на Севт, сина на Месад. Той първоначално се утвърждава като парадинаст, а след като се усилва, се провъзгласява за независим владетел.

Поради характера на античната наративна традиция ние можем да проследим тези процеси само в югоизточно направление, но едва ли може да се твърди, че тенденциите, наблюдавани в тази част на одриската държава, остават изолирани и не обхващат останалите ѝ гранични области. С голяма доза основание може да се предложи работната хипотеза, че точно през последните две десетилетия на V в. пр.Хр. племената на гетите отхвърлят властта на одрисите. В подкрепа на тази хипотеза може да се приведа следният случай. При една от военните си кампании срещу атиняните Севт I наема две хиляди гети. Той им заповядва да се престорят, че са негови врагове и да обстрелват одриските укрепления. Атиняните решават, че гетите са врагове на одрисите и слизат от своите кораби. В този момент одрисите излизат от своите укрепления и атакуват атиняните, а гетите ги удрят в гръб. В резултат от тази комбинирана атака атиняните са разгромени¹⁶. Фактът, че Севт I е

принуден да наема гети, за да се сражават за него, показва недвусмислено, че още през управлението на този владетел гетите отхвърлят властта на одрисите. В противен случай Севт I, ако те са му подчинени, все още няма необходимост той да ги наема. От друга страна, атиняните, които са добре запознати с политическата ситуация в Тракия, не биха повярвали, че гетите са врагове на одрисите, ако гетите все още са подчинени на одрисите.

Отпадането на редица гранични племена от одриската държава, както и на някои от най-могъщите парадинасти води до значително отслабване мощта на Амадок/Медок в сравнение с неговите предшественици Терес, Спарадок и Ситалк. В ситуация на криза одриският владетел не може да събере голяма войска, набрана от одриси и подчинените им племена, което го принуждава да търси други начини да се снабди с войски. В тази ситуация Амадок/Медок не може да отдели големи военни контингенти, които да предостави на Севт – сина на Месад, когато последният го моли да му даде войски, за да отвоюва отново бившата парадинстична област на баща си. Големината на войските, дадени от владетеля на парадинаста, не може да се изчисли с точност, но те са не повече от 1000 човека, а вероятно и тази цифра е прекалено голяма. Ксенофонт, фиксирайки инцидентно отделни части от войските на Севт, в единия случай споменава 200 пелтасти, като от контекста може да се заключи, че освен тях Севт има и други пелтасти¹⁷. В два други случая същият автор споменава за отряди одриски конници от по 30 войници¹⁸.

Пристигането на елинските наемници в района на Хелеспонта в 400 г. пр.Хр. открива пред Севт възможност да получи така необходимите му войски и той се възползва от нея. Този негов ход не е прецедент, защото той се е опитвал по-рано да използва наемниците на Алкивиад, за да покори въстаналите срещу баща му племена. В конкретния случай е интересен подходът на одриския парадинаст спрямо Ксенофонт, тоест как той се опитва да го ангажира със своята кауза.

В хода на преговорите между представителите на елинските наемници и Севт – сина на Месад, той в опит да си гарантира верността на наемниците обещава да даде на техните стратегии земи колкото искат и една крепост край морето, след успешното приключване на военната кампания срещу непокорните тракийски племена¹⁹. Конкретно на Ксенофонт, който инициира преговорите от страна на елините с одриския парадинаст, последният обещава да го ожени за дъщеря си и да му даде крайбрежната крепост Бизанта²⁰. Тези обещания изиграват своята роля и елинските наемници решават да преминат на служба при Севт. В хода на военната кампания срещу тините, транипсите и меландитите одриският парадинаст увеличава своите обещания към Ксенофонт. Той обещава да му даде освен крепостта Бизанта и крепостите Ган и Неонтейхос²¹.

След края на военната кампания между Севт и елинските наемници започват спорове, защото той не може да им изплати обещаните заплати. В опит да отпрати основната маса от наемниците, но да запази елитната част от

тях под свой контрол, той предлага на Ксенофонт да остане при него с 1000 хоплити, от своя страна одриският парадинаст се задължава да му предостави всичко по-рано обещано²². Този опит на Севт се проваля поради ангажиментите на Ксенофонт към спартанците.

Съпоставката на условията, при които Алкивиад и Ксенофонт помагат на Севт, показва редица сходни моменти. Алкивиад получава от одрисите за помощта си крепост около Бизанта или самата Бизанта. Същата крепост Севт обещава на Ксенофонт. Поради липса на финансови средства и в двата случая на елинските стратегии се предлага да продадат плячката и така да си набавят пари за заплата. Относно Алкивиад, за разлика от Ксенофонт, няма данни да му е предлагано женитба за дъщерята на Севт, но може този пропуск да е резултат от слабата информираност на Плутарх от Херонея – основният извор за неговите действия в Тракия. Античният автор описва само в общи черти престоя на неговия герой в Тракия, без да се спира на подробности, което може да се дължи на слаба информираност или на авторската преценка, че този период от живота на Алкивиад не е важен с оглед основната цел на Плутарх да покаже възхода и паденията на своите персонажи с оглед моралността или неморалността на тяхното поведение.

От казаното по-горе могат да се направят някои първични изводи относно условията, при които елинските стратегии се наемат на служба при одриските династи и парадинасти. Тази тяхна служба в известна степен носи характера на съюзен договор, защото елинските стратегии запазват пълен контрол върху своите наемници и служат на одрисите само докато техните интереси съвпадат с тези на одриските династи и парадинасти. В полза на тази хипотеза може да се приведе и предложението за брак между Ксенофонт и дъщерята на Севт. То предполага по-скоро сключването на съюз, а не традиционните отношения между наемник и господар.

Ификрат е най-известният елински наемен стратег на служба при одриски династ, в конкретния случай при Котис I, последният могъщ владетел на одрисите. Наемането на елини в периода, когато одриската държавност е в криза изглежда оправдано. Прибягването към подобна практика от Котис I в периода на най-големия и възход през IV в. пр.Хр. изглежда в известна степен странно. Отговорът на въпроса, защо този могъщ одриски владетел е принуден да прибегне към наемници, следва да се търси в промените, които настъпват в одриската държава през IV в. пр.Хр.

Одриската държава през IV в. пр.Хр. никога не успява да достигне размерите на тази от V в. пр.Хр. В редица парадинастични области се установяват местни династии от парадинасти, които са почти независими от централната власт. В икономиката на одриското общество настъпват процеси, които водят до увеличаване на данъчната тежест върху селяните, което води до засилване на противопоставянето селяни срещу аристокрацията, парадинасти и династи.

Започва да се развива с ускорени темпове царската икономика по източен модел, което води до отнемане собствеността на земята от тези, които я обработват и нейното поставяне под контрола на династите и парадинастите, а те от своя страна я предоставят на аристократите срещу служба²³. В тази ситуация събирането на големи армии от типа на народното опълчение вече е невъзможно, защото селяните са демотивирани да служат, а и тяхното събиране на едно място въоръжени крие опасност от бунт. От друга страна, откъсването им от земята води до липса на работна ръка и намаляване на доходите, което противоречи на интересите на аристократите и те съответно му се противопоставят.

В тази нова ситуация одриските парадинасти започват да разчитат на малки армии, съставени от конници аристократи и техните конни слуги и отряди от наемни одриски пелтасти. Тези армии са неефективни при провеждането на големи военни кампании особено когато те са насочени срещу елини, които разполагат с хоплити. Първите контакти между Котис I и Ификрат датират от периода около 384–382 г. пр.Хр. когато вероятно Ификрат помага на Котис I да завземе върховната власт над одрисите и да я укрепи. В хода на тези военни кампании Котис I жени дъщеря си за Ификрат. Този акт много напомня на предложението, което Севт, син на Месад отправя към Ксенофонт, да ожени дъщеря си за него. В тази връзка може да се приема, че на този етап отношенията между Котис I и Ификрат са сходни на тези между Севт и Ксенофонт, тоест те имат комплексната формула на смес между съюзен договор и наемни отношения.

Отново на одриска служба Ификрат се озовава след неуспешната си военна кампания в Халкидика и долината на р. Стримон – 368–364 г. пр.Хр. Начело на атинския флот и експедиционни войски той се опитва да превземе Амфиполис. Атинската кампания завършва с неуспех, поради противодействието на силния Халкидски съюз, доминиран от Олинт и индиректната намеса на тиванците, които се противопоставят на опита на атиняните да си възвърнат стратегическите позиции по долното течение на р. Стримон и в Македония.

Недоволни от продължителността на военните операции атиняните отнемат командването на Ификрат и го предават на Тимотей – най-големия съперник и враг на Ификрат. Разгневен, Ификрат не се завръща в Атина, а заминава при Котис I и начело на своите наемници започва да му помага във военните операции по суша и море срещу атиняните на Тракийския Херсонес²⁴. Ификрат служи на Котис I до момента, в който интересите им съвпадат, но когато одriskият владетел иска от него да превземе атинските крепости на Тракийския Херсонес, Ификрат отказва и напуска²⁵. Този акт на известния стратег показва, че той не е в положението на подчинен на Котис I, а се намира в достатъчно независима позиция сходна по-скоро с тази на съюзник.

Наследник на Ификрат при Котис I е наемният стратег от Харидем. Той изкарва голяма част от кариерата си като командир на наемни отряди, служещи

под командването на Ификрат²⁶. След оттеглянето на неговия ментор той заедно със своите наемници минава директно на служба при Котис I и на практика заема мястото на учителя си, за разлика от когото няма скрупули да воюва срещу атиняните. Той напада техните клерухии на Тракийския Херсонес и превзема повечето от тях.

След убийството на Котис I от двамата еноски братя Питон и Хераклит, той е наследен от сина си Керсеблепт²⁷. В началото на неговото управление доминираща роля в неговото най-близко обкръжение има елинският наемник стратег Харидем²⁸. Тази негова позиция според атинския оратор Демостен се дължи на факта, че Харидем командва всички войски на Керсеблепт²⁹. Фактически Харидем се сдобива с такова положение при Керсеблепт каквото няма нито един елински стратег преди него при някои от одриските династи или парадинасти.

Тази негова позиция се дължи на специфичната политическа ситуация след смъртта на Котис I. Двама от могъщите парадинасти се обявяват за независими владетели. За да укрепят своите позиции, те наемат елински стратегии и техните военни отряди. Амадок, който контролира територии между реките Хеброс и Нестос наема атинските клерухи Симон и Бианор. Берисад който контролира територии около долното течение на р. Нестос и източно от нея наема атинянина Атенодор. Керсеблепт, изправен срещу обединените сили на Амадок, Берисад и Атина, се нуждае от способен стратег и намира такъв в лицето на Харидем. Следвайки традиционния модел на отношения между одриси и наемни елински стратегии, той омъжва сестра си или дъщеря си за Харидем. Демостен изрично уточнява, че Харидем се намира в такива роднински отношения с Керсеблепт, в каквито се намира Ификрат с Котис I³⁰. Берисад и Амадок, следвайки традицията, също се сродяват Атенодор, Бианор и Симон³¹, вероятно омъжвайки своите дъщери за тях или женейки се за техни дъщери или сестри. Случаят с Атенодор е по-особен. Вероятно освен от Берисад той получава финансови средства и от Атина, защото Демостен изрично посочва, че след като Атина не му предоставя необходимия финансов ресурс Атенодор е принуден да разпусне своите наемници³².

Анализът на отношенията между наемните елински стратегии и одриските династи и парадинасти показва, че те имат сложен характер. Наред с отношенията наемащ – наемник в тях се наблюдават и елементи на съюз между двете страни. Съюзните отношения се изразяват в сключването на брак между наемните елински стратегии и дъщерите на одриските династи и парадинасти. Използването на наемни елински отряди е предизвикано от кризата в одриската държава, която е не само политическа, но и икономическа. Кризата води до силно намаляване рекрутните възможности на одриските династи и парадинасти, което ги принуждава да търсят войници отвън.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **Йорданов, К.** Историческа Тракия – династии и царства. – Епохи, 12/1-2, 2004 (2006), 289–296.
- ² **Кацаров, Г.** Принос към историята на древна Тракия. – В: ИИБИ, 5, 1954, 155–172, с. 157–159.
- ³ **Йорданов, К.** Държавността на траките. – В: STh, 4, 2000, 49–70.
- ⁴ **Кацаров, Г.** Произход и пръв разцвет на Одриското царство в древна Тракия. – В: УчПр, 32, 1933, 737–754.
- ⁵ **Ellis, J. R.** Alcibiades. London – New York, 1989, p. 83–89.
- ⁶ **Archibald, S.** The Odrisian Kingdom of Thrace. Orpheus unmasked. Oxford, 1998, p. 122–124. В историографията съществува и тезата, че Алкивиад установява контакт не със Севт II, а със Севт I виж. **Тачева, М.** Политическа децентрализация в Одриската държава от последната четвърт на V в. пр.н.е. до възцаряването на Котис I (383–359 г. пр. н.е.). – ИПр, № 12, 1988, с. 22–35, 26–28. Тази хипотеза противоречи на цялостното развитие на политическата ситуация в Одриската държава, във връзка с което следва да бъде решително отхвърлена.
- ⁷ Plut., Alcib., XXXVI.
- ⁸ **Кацаров, Г.**, Op. cit., с. 157–159.
- ⁹ Diod., XIII, 105, 3.
- ¹⁰ **Фол, Ал.** Политическа история на траките (от края на второто хилядолетие до края на пети век преди новата ера). София, 1972, 133–134.
- ¹¹ Plut., Alcib., XXXVII.
- ¹² Xen., Anab., VII, 1, 7–24; 2, 1.
- ¹³ Xen., Anab., VII, 1, 5.
- ¹⁴ Xen., Anab., VII, 2, 17.
- ¹⁵ Xen., Anab., VII, 2, 32.
- ¹⁶ Polyaeu, VII, 38.
- ¹⁷ Xen., Anab., VII, 2, 20.
- ¹⁸ Xen., Anab., VII, 3, 47; 7, 2.
- ¹⁹ Xen., Anab., VII, 2, 36.
- ²⁰ Xen., Anab., VII, 2, 38.
- ²¹ Xen., Anab., VII, 5, 8.
- ²² Xen., Anab., VII, 6, 43; 7, 50.
- ²³ **Василева, В.** Ролята на тракийския цар и неговите хора в икономиката на тракийското общество. – In: ThAnt, 8, 1982, 66–78; **Фол, Ал.** Op. cit., с. 137.
- ²⁴ Demosth., Contra Aritocr., p. 130.
- ²⁵ Demosth., Contra Aritocr., p. 131–132.
- ²⁶ Demosth., Contra Aritocr., p. 149; 158.
- ²⁷ **Фол, Ал.** Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. С., 1975, с. 159.
- ²⁸ **Heskel, J.** The North Aegean Wars 371–360 B. C. Stuttgart, 1997, p. 54–55.
- ²⁹ Demosth., Contra Aritocr., 163.

³⁰ Demosth., Contra Aritocr., 129.

³¹ Demosth., Contra Aritocr., 10.

³² Demosth., Contra Aritocr., 171.

Епохи – Епохи. Историческо списание. Велико Търново.

ИИБИ – Известия на Института за българска история. София.

ИПр – Исторически преглед. София.

УчПр – Училищен преглед. София.

STh – Seminarium Thracicum. Serdicae.

ThAnt – Thracia Antiqua. Serdicae.